

Csedő Krisztina

Szimbólumviszály és köznapi kultúra

Az antropológiai etnicitáskutatás kettős szemlélete biztosítja azt az elméleti alapot Feischmidt Margit nemrég megjelent kötetéhez¹ – illetve a szerző a berlini Humboldt Universität-en 2001-ben elfogadott doktori disszertációjához –, amely az etnikai és nemzeti jelenség vizsgálatát egyrészt annak politikai, strukturális és narratív feltételezettségének tükrében, másrészt a hétköznapi kommunikáció és interakciók, valamint az etnicitással való egyéni üzérkedés szerepének együttes elemzésében látja lehetségesnek.

Kolozsvár számtalan lehetőséget nyújtott az évek során dinamikusan változó többségi-kisebbségi viszonyok tanulmányozásához, és ez a folyamat korántsem tekinthető befejezettnek. Feischmidt az 1992-ben kirobbant szoborvita kapcsán vizsgálja a versengő román és magyar nacionalizmusok szimbólumait és tereit, azok diskurzív reprezentációját, valamint az etnicitás mindennapi gyakorlatát.

Ahogy azt a szerző már a kötet bevezetőjében elmondja – annak ellenére, hogy a kutatás központi kérdése a nemzeti identitáspolitika és a köznapi etnicitásfogalma közti kapcsolat vizsgálata –, az etnicitás négy dimenzióját illető elemzés elemzés szükségességéből négy kérdés-csoport határozza meg a könyv struktúráját: (1) Hogyan alakul ki és módosul egy nemzetnek az identitáspolitikák, nemzeti szimbólumok, diskurzusok és rítusok általi ábrázolása? Az erre a kérdésre vonatkozó rész a román és a magyar nacionalizmusok helyi és regionális megjelenési formáit elemzi, amelyek – lokális jellemzőik ellenére – a politikai centrumokban kialakult nacionalizmusokkal összhangban változnak. (2) Hogyan befolyásolják bizonyos társadalmi intézmények az etnikai-nemzeti kategóriákat és az interetnikus viszonyokat? Hogyan viselkedik az etnicitás a társadalomszervezés más formáihoz viszonyítva, valamint hogyan illeszkedik be az adott társadalmi struktúrába? az elemzés középpontjában a modernizáció hatásai és a nemzetállami hatalomgyakorlás, valamint az etnikai intézmények és az etnikai párhuzamos társadalmak kialakulásának mechanizmusai állnak. (3) Hogyan jelenik meg és termelődik újra az etnicitás mint a közös vonások és a különbözőségek ábrázolásának módja a köznapi kategorizációkban és elbeszélésekben? Ez a kérdéskör bizonyos társadalmi és kulturális jellemvonások – mint etnikai sajátosságok – funkciójának vizsgálatával, az etnikai sztereotípiák tartalmával és használatával, valamint a románok és a magyarok eltérő, a múltra vonatkozó kollektív narratívájával foglalkozik. (4) Hogyan jelentkezik az egyén mindennapjaiban az előzetes etnikai hozzárendelés? Ez az etnikai identifikáció és elhatárolás/elhatárolódás mindennapi gyakorlata, a multietnikus környezetben belüli interakciók és kommunikáció elemzéséből tűnik ki.

¹ Margit Feischmidt: *Ethnicität als Konstruktion und Erfahrung. Symbolstreit und Alltagskultur im siebenbürgischen Cluj*. Münster–Hamburg–London, 2003, LIT Verlag.

Feischmidt a barthi értelemben vett etnicitás-meghatározásból indul ki. Eszerint az etnikai csoportok identitáskategóriák, az aktorok identifikációs és az elhatárolás/elhatárolódásra vonatkozó társadalmi folyamatainak eredménye. Ily módon ahhoz, hogy etnicitásról lehessen beszélni, a két csoport közti interakció folyamatossága szükséges – csak így lehet megvonni a társadalmi-etnikai határvonalat. Az etnicitás tehát egy viszony, az adott csoport kultúrájának egy másikéhoz viszonyított szimbolikus és emblematikus használata. Ezenkívül indokolt még ismerni a szituacionális etnicitást (mikor az etnicitás meghatározásában az adott helyzet és nem a kategória a mérvadó), valamint a politikai etnicitást (az informális politikai strukturálódás olyan formája, mely a közös kultúra, az etnikai határok fogalmait azért termeli ki, hogy a csoport gazdasági erőforrásait vagy hatalmi pozíciót megtartsa) fogalmait.

Míndezek mellett az etnicitás jelentésére – írja Feischmidt – a legnagyobb hatással a nemzetállamok kialakulása ill. a nemzetállami inklúzió és a kulturális homogenizáció volt. A jelenkori antropológiai kutatások szerint a nemzet egyfajta társadalmi reprezentáció, a nacionalizálás pedig az a folyamat, amely során a „nemzet” átadódik, ahogyan ez utóbbi a társadalmiasodás szimbolikus keretévé és a tudat szintjén magától értetődővé válik. Foster a nemzetépítés három szintjét említi: előbb egy kollektív gondolkodás és egy közös történelemtudat kitalálása; majd nemzetállami kategorizáció, amely az állam és az egyének viszonyát definiálja és szabályozza; legutóbb a nemzet tárgyiasítása (kulturális termékek kitalálása, nemzeti örökség meghatározása, múzeumok fenntartása, szobrok állítása stb.). Egy kultúra nacionalizálása két folyamat következménye: egyrészt szimbolizációja és tárgyiasulása mindannak, ami egy nemzetnek lennie kell, másrészt a nemzeti kultúra intézményesítése. Így löfgreni értelemben egy nemzetnek kötelező módon rendelkeznie kell egy közös nyelvel, közös kultúra- és történelemtudattal, közös szimbólumrendszerrel, nemzeti mítoszokkal és hősökkel, szent szövegekkel és képekkel, himnuszokkal és zászlókkal. A nemzeti kultúra intézményesítése pedig leghatékonyabban az oktatás és a tömegkommunikáció útján valósul meg. Hans Kohn a Nyugat-Európára jellemző politikai nemzetfogalomról és a Kelet-Európában jellegzetes kulturális nemzetfogalomról ír. Míg az előbbi egy adott terület – az állam – lakóinak szövetsége, az utóbbi esetén a nemzet egy kulturális sajátosságokkal rendelkező szerves egész. Hutchinson szerint a kelet-európai kulturális nemzetfelfogás három dimenzió következménye: (1) a nemzetépítésben központi szerephez jutott történelmi emlékezet és -tudatosság, (2) az egymással versengő nemzetfelfogások, valamint (3) a csoportépítésben központi szerepet játszó kulturális szimbólumok összessége.

A hasonlóan tűnő etnicitás- és nemzet-fogalmak között Feischmidt egy analitikus különbséget hangsúlyoz ki. Míg a nemzet fogalma elsősorban politikai fogalom, a nacionalizmus politikai ideológia, az etnicitás egy multietnikus társadalomban megjelenő identitások és mindennapi különbözőségek kategóriális, szimbolikus vagy narratív reprezentációja. Hogy az etnicitás különböző megjelenési formáit egyidejűleg kutatni lehessen, a szerző indokoltnak tartja egy olyan elméleti szintézis megteremtését, amely egyrészt a nyilvánosságban, a politikában, a médiában és más intézményekben a nemzet és az etnikai kategóriák létrejöttét vizsgálja, másrészt az etnicitással való mindennapi eljárást elemzi a társadalmi interakciók és a gyakorlat tükrében.

A jelen monográfia két kutatási módszer alkalmazásából született: a nyilvános diskurzusok elemzése mellett a szerző olyan életút-interjúkat is készített, amelyek az interetnikus viszonyokra és azok egyéni megélésére fókuszáltak.

VERSENGŐ NACIONALIZMUSOK SZIMBÓLUMAI ÉS TEREI

Feischmidt a nemzeti szimbólumok kialakulása és instrumentalizációja alapján vizsgálja a multietnikus társadalmakban végbemenő nacionalizálási folyamatokat. Azokat a rituálékat és diskurzusokat elemzi, amelyek kolozsvári szoboravatásokat megelőzően, azokkal egyidejűleg ill. azok után mint azok következménye kerültek a nyilvánosság elé. Ezeket a társadalmi cselekedeteket a szerző a nemzet szimbolikus leképezéseiként kezeli.

A nemzeti diskurzusokban a történelem – mint a múlt kulturális reprezentációja – állandó viszonyítási pont. A kollektív történelemtudatot pedig egyrészt a tartalom (történetek, időpontok, személyiségek), másrészt azon szimbólumok és formák alkotják, amelyek segítségével egy társadalom emlékezik. Ily módon az emlékezés tere a történelem és a kollektív történelemtudat összejátszásnak eredménye: úgy alakul ki, mint a történelem, de úgy működik, mint a közösségi tudat. Az emlékezés terének egyidőben van tárgyi, szimbolikus és funkcionális értelme, így a *lieux de mémoire* tipikus megjelenési formái (műemlékek, szobrok, épületek) összekötő hidat alkotnak a kollektív tudat és a tér között. A szoboravatások, vagy egyes műemlékek újradefiniálása olyan rituálék, amelyek középpontjában a kollektív kulturális emlékezet vagy a közös történelmi tradíció áll.

Kolozsvárnak két olyan dísztere is van, amely szimbolikus és mentális központként funkcionál. Az egyik a 1902-ben felavatott Mátyás király monumentális lovasszobra és a római-katolikus templom áll – a város magyar lakosainak „főtere”; a másikon 1993-ban felavatott Avram Iancu ennél is nagyobb szoborkompozíciója, mögötte az ortodox katedrálissal – ez a tér Kolozsvár román lakosainak mentális központja. 1989 óta a nemzeti szimbólumok váltak az intenzív identitáspolitiká legfontosabb eszközévé – írja Feischmidt. Arra való, hogy mindkét oldalról az összetartozás érzetét és a veszélyeztetettség tudatosságát erősítsék meg.

Kutatásában a szerző az emlékezés tereit szimbólumként, a műemlékeket eredményként, az emlékezés mítoszait és történeteit diskurzusként értelmezi, és ebből a három szempontból vizsgálja a kolozsvári szobrok történetét.

A kolozsvári Mátyás-szobor körüli, 1992-ben kirobbant vita fényében a román lakosság által vallott román történelem egy „időtlen szenvedéstörténet”, melynek során „a” románok az idegen uralmak örök áldozatai, és ezen uralmak közül „a” magyarok azok, akik a román nemzetet az évek során elnyomták, és még ma is jelentős pozícióban vannak. Ezzel egy időben a magyar ellendiskurzus a szobor-plakett kicserélése előtt még csak a szoborcsoport művészi értékének és a kolozsváriak lokális identitásérzetének megsértéséről szólt. Később az érvek nemzeti jelleget öltöttek, a szoborról mint a magyarság kulturális tulajdonáról, az erdélyi magyarok szimbólumáról tett említést. Megfogalmazódott az a román ellenségkép, amely a magyar történelmet a román nézethez hasonlóan mint „időtlen szenvedéstörténetet” mutatja be, azzal a különbséggel, hogy ez esetben „a” románok voltak ezen „szenvedések” okozói.

A kolozsvári „szoborháború” a kötetben részletesen ismertetett további felvonásai (Avram Iancu szoboravatás, a Mátyás-szobor körüli ásatások stb.), tehát az új szimbolikus terek megteremtése, valamint a régiek újradefiniálásának szükségessége egyazon célt szolgált: a létező szimbolikus hatalmi struktúrák átszervezését, ami a poszt-szocialista országokban általános stratégia-ként ismert. A folyamatos szimbolikus átrendeződés kényszere nem csak 1989 utáni specifikum – Feischmidt Kolozsvár szimbólumainak és tereinek történetében számos ismétlődő motívumot vél felfedezni. Nem csak beigazolódni látja azt a tételt, mely szerint az értelmiségieknek döntő

szerep jut a hatalmi diskurzusok kulturalizációjában és nacionalizálásában – Kolozsvár esetén ez a tétel általánosítható is: mindazok a történészek, akik az évek során a nemzeti mítoszokat kitálták és megvalósításukat Kolozsváron véghezvitték, gyakran befolyásos politikusok is voltak.

Következésképp Erdély és így Kolozsvár történetét a „kettős igazság” jellemzi. Ezt nevezi Burke „konfliktusos emlékezés”-nek vagy az „emlékezés konfliktusosságá”-nak: a két elképzelt közösség, „a” románok és „a” magyarok egymással versengő kulturális emlékezettel, kollektív történelemtudattal rendelkeznek. Feischmidt úgy véli, ezen konfliktus miatt Kolozsváron a bináris reprezentációk olyan kulturális rendszere termelődik újjá, amelyre mindig két változatban lehet emlékezni, és amelyben a két diskurzus egymással párhuzamosan és egymást kölcsönösen kizáróan mint nemzeti igazság jelenik meg. A konfliktus középpontjában a legfontosabb identitásszimbólumokban leképeződő szimbolikus tőke áll. A harc a szimbolikus tőketöbblet megszerzéséért lényegében az elitek közti szimbolikus verseny.

AZ ETNICITÁS INTÉZMÉNYES ALAPFELTÉTELE

Az etnicitás konstrukcióját az auto- és heterodefiníció mellett Feischmidt egy új dimenzióval egészíti ki: különbséget tesz az etnicitás informális, a mindennapi gyakorlatban megnyilvánuló formája, ill. az etnicitás strukturális meghatározottsága között. Ez utóbbi a társadalmi intézmények hatáskörébe tartozik.

A szerző definíciója szerint az intézmények Minden társadalomban, a társadalmi kategóriák, különbségek és közös vonások kialakításának színhelyei, és hatalommal és autoritással rendelkeznek ahhoz, hogy ezeket a kategóriákat legitim csoportokként mutathassák be. Jelen kötetben a szerző hármat mutat be és elemez részletesen azon intézmények közül, amelyek a nemzeti és etnikai kategóriák meghatározásában jelentős szerepet töltenek be. Ezek (1) az állam, ill. az állam integrációs- és differenciációs gyakorlatait képviselő hivatalok és intézmények, (2) a munkaerő-piac, ill. Az etnikai kategóriák jelentősége a gazdasági kapcsolatokban, (3) a kisebbségi társadalom etnikai intézményei, ezeknek az államhoz és a többségi társadalomhoz való viszonya.

Az állam a polgári demokráciában kialakuló nemzetállamok idején a legfontosabb integrációs intézmény, írja Feischmidt, amely az állampolgárság által a polgároknak a lojalitás és a közös identitás érzetét alakítja ki. A magyar kisebbségnek a román államhoz való viszonyát a szerző három narratíván keresztül vizsgálja. Az első narratíva a külső kategorizációra fekteti a hangsúlyt: ez esetben a kisebbség román állampolgárokként való kezelését és az erre való –általában elégedetlen – reakcióját elemzi. A második az állami, ill. helyi adminisztrációhoz való ambivalens viszonyt vizsgálja. A harmadik narratíva pedig az államra mint munkaadóra tekint, és a szocializmusra való emlékezéssel, valamint a kisebbségi diszkriminációval fonódik össze.

A klasszikus közgazdaságtan racionalitáson alapuló elméletével szemben az antropológusok a gazdasági életnek a társadalmi viszonyokban való beágyazottságára hívják fel a figyelmet. Waldiger a lehetőségek és az erőforrások beágyazottságról beszél, ugyanakkor széleskörűen elfogadott az az állítás is, mely szerint a gazdasági tranzakciók nem személytelen és semleges környezetben történnek, hanem a szereplők társadalmi kapcsolathálójaiba beágyazottan valósulnak meg. Multietnikus társadalmakban, idézi a szerző Horowitzot, gyakran előfordulhat, hogy a társadalmi szerveződés három formája (a társadalmi rétegződés, a szakirányú specializáció és az etnikai csoportok) között átfedések vannak. Ha egy gazdasági ágazatot egy etnikai csoport do-

minál, ez a munkaerő-piac etnikai szegmentációjához, az ún. etnikai vállalatok (*ethnic business*) kialakulásához vezet. A kolozsvári munkaerőpiacot elemezve Feischmidt arra a következtetésre jutott, hogy az etnikai alapon koncentrálódó gazdasági tőke a munkaerőpiacot is etnicizálja. Mégsem jelenthető ki egyértelműen sem az, hogy Kolozsváron a gazdasági verseny etnikailag teljesen semleges, sem pedig az, hogy a gazdasági viszonyok etnikailag determináltak lennének. Három főbb, párhuzamos irányzat figyelhető meg: az etnikailag meghatározott társadalmi kapcsolathálókbba való beágyazottság, az etnikailag semleges érdekracionalitás, illetve az etnicitás instrumentalizációja, a piaci érdekeknek való alárendelése.

Az etnikailag intézményesített oktatás a kisebbség kulturális tőkájének újratermelődése és a csoporton belüli kapcsolatháló kiépítéséért felelős. A gimnáziumi oktatás, a szerző szerint, a humán- és reáltudományok terén szinte tökéletesen párhuzamos magyar és román struktúrákra utal.

Mindezek alapján Kolozsvár multietnikus társadalmára Feischmidt szerint egyidőben jellemző a társadalmi integráció és az etnikai szegregáció. A modernizáció következményeként nyílvántartott, az intézmények szintjén bekövetkezett társadalmi integrációt a politikai integráció sikertelensége kíséri, melynek fő oka – az idézett Salat szerint – az, hogy a román állam a magyar kisebbséget egyénileg és nem kulturális és politikai közösségként hajlandó integrálni. Így a kolozsvári magyarság a román államhoz és a többséghez való viszonyát a relatív depriváció jegyében értékeli. Minthogy azt a fogalom is sejteti, a csoporton belül mégis léteznek olyan erőforrások, amelyek nem esnek az állam ellenőrzése alá, és amelyek az állami intézményekkel párhuzamos intézményekben termelődnek újra.

Kolozsváron tehát létezik egy az állammal párhuzamos intézményes struktúra. Ennek a párhuzamos szerkezetnek a legfőbb szerepe a sajátosan magyar világ újratermelése, amely többé-kevésbé a többségi társadalomtól függetlenül és azzal párhuzamosan működik.

A KÖZÖS VONÁSOK ÉS KÜLÖNBBSÉGEK DISKURZÍV REPREZENTÁCIÓJA

Az etnicitás társadalmi reprezentációjának kutatása során arra is figyelni kell, hogy az etnicitás hogyan jelenik meg és termelődik újra az elbeszélésekben, azok tartalmában és módozatában, a társadalmi kategorizáció folyamatában.

Feischmidt szerint az etnikai kategorizáció és identifikáció legfőbb eszköze a név. Továbbá, a köznapi, többnyire névtelen kapcsolatok során használt másik fő identifikációs eszköz a nyelvhasználat. Az etnikai kategorizáció és sztereotipizálás egy sajátos esete a megfelelő etnikai csoportra illesztett gúnynevek alkalmazása.

A kategorizáció és az ettől elválaszthatatlan sztereotipizálás minden társadalomban a köznapi kulturális és társadalmi különbözőségek megítélésének egyik legfontosabb módja. A már klasszikusnak számító tajfeli nézet szerint a sztereotípiáknak kettős funkciójuk van: a kognitív funkció a változatos társadalomban segíti elő a mentális tájékozódást; a társadalmi funkció pedig egyes csoportok társadalmi pozíciójának igazolását, annak legitimizálását és fenntartását szolgálja. A kutatásból kiderül, hogy a románok autósztereotipizálása szerint ők szelídek, barátságosak, vendégszeretők, türelmesek és a másság iránt nyitottak; ezzel szemben a magyarokra vonatkozó heterosztereotipizálásuk alapján a magyarok beképzelték, zártak, csak egymás között barátkoznak, kitérnek a románok útjából és lenézik őket, részben hatalomra törekcszenek. A magyarok

viszont önmagukat becsületeseknek, egyeneseknek, elvhűeknek, a hivatalos megoldások híveiknek tartják, a románokat pedig lustáknak és a nepotizmus támogatóinak látják.

Az etnikai sztereotípiák a két etnikai csoport közti strukturális viszonyokat tükrözik, akkor is, ha azok nyelvi és fogalmi gyökerei a két nemzet történelméből erednek. Feischmidt nem határozza meg, hogy a sztereotípiák alapját az etnikai stigmatizálás, a kulturális hierarchiára vonatkozó elképzelések, vagy esetleg egy nagy nemzeti narratíva szolgálja. A lényeg az, hogy az etnikai sztereotípiák és a nemzeti eredetmítoszok a köznapi kommunikációban ugyanazon kulturális logika szerint működnek, az érvrendszert és az etnikai reprezentáció diskurzív keretét együttesen határozzák meg.

A kelet-európai nacionalizmusok kutatásai korábban kimutatták, hogy ennek a régióknak a történelmi emlékezete és kulturális szimbólumai a nemzet fogalmának meghatározásakor központi szerepet játszottak. Armstrong szerint a különbözőség kommunikációjában a szimbólumok jelentése befele hat, kifelé pedig a mítoszok kohéziós ereje érvényesül. A magyarok múltat idéző kollektív narratívája a bukás történelmének társadalmi emlékezetéből ered: hogyan szorították ki őket „a” románok az élet különböző területeiről, valamint hogyan vesztette el Kolozsvár a domináns magyar jellegét. A románok kollektív történelmi narratívája szintén nem mentes a sérelmekről, de a köznapi reprezentáció szemszögéből távolról sem annyira jelentősek ezek, inkább sajátos tudásként élnek egyes idős emberek és történészek emlékezetében.

ETNICITÁS A MINDENNAPOKBAN – GYAKORLAT ÉS TAPASZTALAT

Feischmidt a szimbolikus interakcionizmus módszertani megközelítését látja megfelelőnek annak kutatására, hogy egyes társadalmi tényezők – mint például az etnicitás – az egyének közti interakciókra milyen hatással vannak. Az etnicitás a multietnikus társadalmak mindennapjainak kulcsfontosságú kérdése a már korábban is említett érv miatt: az etnicitás egy viszony. Az egyén az adott helyzetnek megfelelően kihangsúlyozhatja (*overcommunicate*), más szituációban elrejtheti (*undercommunicate*) saját etnicitását. A szituacionális etnicitás általánosíthatóan racionális: a döntés a kilépés költségeinek és az integráció előnyeinek összevetése után születik.

Az etnicitást a köznapi gyakorlatban Feischmidt négy dimenzió mentén vizsgálja: a nyelv, a kapcsolatok, az interakciók és kommunikáció, valamint az identifikáció és identitás kategóriái segítségével.

A nyelv, valamint a nyelvi különbözőség kezelése a kolozsvári mindennapok központi kérdése. Multietnikus társadalmakban a kommunikáció előfeltétele egy közös kommunikációs kódrendszer megléte. Legtöbb esetben ezeket a társadalmakat a többnyelvűség jellemzi, de az sem ritka, mikor az egyik csoport egynyelvű, a másik meg kétnyelvű. Fishmant idézve írja a szerző, hogy modern társadalmakban a többnyelvűség csupán az átmeneti időszakra karakterisztikus, a folyamat a magasabb presztízsű és státusú nyelv önkéntes választásával folytatódik, majd a kisebbségi nyelv feladásával zárul. Ezért a kisebbségben élő magyarság identitásának megőrzésében a legfontosabb tényező a nyelv. Feischmidt szerint Kolozsvárra egyfajta asszimmetrikus kétnyelvűség jellemző: az általános társadalmi kommunikáció nyelve a román, de mind az informális, mind a hivatalos intraetnikus helyzetekben a magyarok számára teljesen természetes a magyar nyelv használata. A szerző megfigyelése szerint a magyar elit az anyanyelvéhez viszonyítottan alacsony román nyelvi kompetenciával rendelkezik, és tudatában van a magyar

nyelv használatának szimbolikus jelentésével. Ezzel szemben a fiatalabb generációk kétnyelvűnek tekintik magukat: relatívan magas román nyelvi kompetenciával rendelkeznek, és azáltal, hogy a román nyelvet a társadalmi mobilitás eszközének tartják, magasabb szimbolikus értéket tulajdonítanak neki.

A kolozsvári informális kapcsolatokat, főleg a magyarok esetén, az etnikai homogenizáció jellemzi. Feischmidt több tényező együttes hatásaként magyarázza az interetnikus kapcsolatok integráció-szeparáció kontinuumán elfoglalt pozíciót: relatívan markánsak a társadalmi rétegek közti különbségek, kevésbé markánsak, de mégis láthatóak a nem, generáció és születési hely szerinti eltérések. Ily módon az interetnikus kapcsolatok gyakoribbak a társadalom alsóbb rétegeiben, a nők esetén, a fiatalabbaknál ill. a rurális származásúak körében.

Az interakciók és a kommunikáció öt különböző típusát vizsgálja a szerző: a közömbösség diskurzusát, az elkerülés stratégiáját, az etnikai tréfalkozást, a sérelemhelyzeteket, valamint a verbális konfliktusokat.

Az identifikációnak és az identitásnak, az etnicitás konstruktumainak fő újratermelője a család. A család, mint társadalmi intézmény, írja Feischmidt, nem úgy reprodukálja az etnikai csoportot, hogy a következő generációt a saját értékeinek, narratíváinak és kulturális kereteinek megfelelően szocializálja, hanem úgy, hogy lehetőségeket mérlegel, döntéseket hoz ahhoz, hogy a gyermekek később a szülő szemszögéből legelőnyösebb társadalmi csoportként meghatározott kategóriával azonosuljanak. Az identitásválasztás három tényező függvénye: az elvárt gazdasági haszon, a saját csoport státusa, valamint a domináns csoportnak a saját csoporthoz viszonyított relatív státusa. Feischmidt szerint a románok politikai és gazdasági hatalma magasabb, így egy ilyen értelemben vett etnikai hierarchián magasan helyezkednek el; a magyarok viszont egy ún. szimbolikus, kulturális hierarchián foglalnak el a románoknál magasabb pozíciót. Interetnikus házasságok esetén manapság már kevésbé intézményes ellenállás, mint általában az etnikailag homogén társadalmi környezet házassággal szembeni ellenállása tapasztalható. Multietnikus családokból származó gyermekek a családi szerepek nemek szerinti tradicionális megosztottságától fogva magasabb valószínűséggel tanulnak meg magyarul, ha az anya nyelve magyar. Ugyanakkor ezeket a gyermekeket inkább román tannyelvű iskolákban íratják, így ők a román anyanyelvű kortárs-csoportba illeszkednek be.

A kötet összefoglalójában a szerző úgy véli, könyvében túlzottan kihangsúlyozta a kolozsvári etnikai különbségeket. Az etnicitás változó mérvadóságát kettős perspektíván keresztül kell vizsgálni: mikroszinten, mikor az etnicitás többnyire számít; valamint makroszinten, mikor az etnicitás változó relevanciája a különbözőségek a társadalmi szerveződés kontextusában a modernizációs, urbanizációs és nemzetépítő folyamatok következménye. A kolozsvári etnikai átalakulása Feischmidt szerint három irányba halad: (1) etnikai elhatárolódás, valamint a kisebbségi- és többségi társadalmak párhuzamos szerveződése – mindezt túlnyomóan az elit és azok társadalmi viszonyai szervezik, és szimbolikus konfliktusok és versengő nemzetelképzelések formájában alakítják ki és legitimizálják; (2) társadalmi és kulturális integráció, az etnikai különbségek részbeni feloldása – túlnyomórészt az alsóbb társadalmi rétegekben, mint a modernizáció és nemzetállami inklúzió következménye; (3) a köznapi interakciókban az etnicitás a szituacionális kezelése – az etnikai határok ily módon láthatatlanul újratermelődhettek, de ugyanakkor, szintén láthatatlanul, elmosódhatnak, lényegüket veszthetik.